

OCIO E TEMPO LIBRE

en nenos e adolescentes da Comunidade Autónoma de Galicia

Eva María Taboada Ares

Universidade de Santiago de Compostela

INTRODUCCIÓN

A civilización do ocio é, na actualidade, unha realidade que é necesario afrontar (Dumazedier, 1964). Se en épocas anteriores a principal preocupación se centraba na necesidade de dispor de tempo libre, nos nosos días a maior preocupación é o aproveitamento e a utilización dese tempo libre (Weber, 1969; Volpi, 1971; Cuenca, 1984, etc.), pois da calidade do mesmo depende, aínda que non de forma exclusiva, o benestar da persoa. O emprego do tempo libre de maneira positiva preséntase como un vehículo liberador de conflitos e tensións, compensador de baldeiros, déficits e frustracións. O ocio auténtico favorece a actividade libre e a reflexión, proporcionando un equilibrio tanto físico coma psíquico, e un desenvolvemento harmónico e integral da persoa. Isto é importante en tódalas idades, pero especialmente durante a infancia, porque as actividades que nela se realizan van condiciona-las súas prácticas futuras, posto que os seus comportamen-

tos, actitudes e hábitos están en período de formación.

A crecente importancia do ocio xerou gran cantidade de investigacións, que teñen como denominador común o destaca-la súa necesidade para a persoa, así como a súa axeitada utilización.

Na Universidade de Santiago le-váronse a cabo dous estudos co obxectivo de clarifica-los aspectos máis importantes relacionados co ocio infantil, e coñece-las prácticas de ocio e emprego do tempo libre en nenos e adolescentes da Comunidade Autónoma de Galicia.

MÉTODO

Suxeitos e procedemento

O estudo sobre a poboación infantil realizouse cunha mostra de 1.066 suxeitos, dos cales o 50,58% son nenos e

o 49,42%, nenas; o 48,69% cursa os seus estudos en centros estatais, e o 51,31%, en centros de iniciativa social. Esta poboación teórica foi obtida dunha poboación total de 13.214 suxeitos, de idades comprendidas entre os 6 e os 14 anos, situándonos nun nivel de confianza do 95,5%, e nunha marxe de erro do +/-3%. O criterio de selección da mostra foi a mostraxe probabilística estratificada, aplicando a cada estrato o sistema aleatorio simple.

Instrumentos

Os instrumentos utilizados para a recollida de datos foron dous cuestionarios. Un construído para nenos de idades comprendidas entre os 6 e os 9 anos, e outro que abrangúa dos 10 ós 14 anos. A razón desta división responde a motivos de carácter evolutivo; pois, como sinala Osterrieth (1984), é a partir dos 9 anos, aproximadamente, cando se producen importantes modificacións no neno, que van dar "nova coloración á súa personalidade". Isto mesmo é sostido por Gesell (1985), quen afirma que os 9 anos é unha idade intermedia na que teñen lugar reorientacións significativas; o neno de 9 anos xa non é simplemente un neno, aínda que tampouco un adolescente.

Para o tratamento da información aplicáronse diversas técnicas estatísticas e utilizouse o programa "BMDP", que inclúe análises descritivas, comparativas e o cálculo de coeficientes de continxencia a partir das táboas de CHI².

RESULTADOS

Os resultados obtidos expóñense segundo a súa distribución porcentual, por seren máis ilustrativos e facilitaren a súa comparación; ademais, tívose en conta a distribución de frecuencias e a distribución acumulada. Entre outros, os resultados obtidos son os seguintes:

Para o 66,2% dos nenos de idades comprendidas entre os 6 e os 9 anos o "tempo libre" é aquel que dedican a divertirse cos amigos. Esta resposta é equiparable, polo valor conceptual que encerra, á sinalada polos nenos de 10 a 14 anos, posto que para o 45,1%, o tempo libre é o que dedican a actividades diversas: deporte, cine, etc. e, en segundo lugar (25,1%), o dedicado a estar cos amigos. Concepcións ambas que no grupo de 6-9 anos se engloban baixo o concepto "tempo dedicado a divertirse cos amigos", xa que a calidade da relación e non soamente o que fan xuntos, comeza a adquirir importancia aproximadamente ós 8 ou 9 anos; ós 7 anos, por exemplo, nos seus xogos colectivos perseguen obxectivos individuais, o goce pola amizade mesma vai crescendo coa idade. Son, polo tanto, esperables, ós 10-14 anos, as altas porcentaxes nestas dúas alternativas, como se confirma coa análise de idades de 10 anos en diante. Por sexos non se obteñen diferencias significativas en ningún grupo de idade.

A "cantidade de tempo libre" dispoñible durante a semana é de unha hora ó día para a maioría dos nenos de 6-9

anos (25,8%), non existindo diferencias para ambos sexos (22,8% dos nenos e 29,2% das nenas). O grupo de maior idade (10-14 anos), debido tal vez a unha maior autonomía, dispón durante a semana de unha ou dúas horas libres no 22,2% dos casos, existindo unha pequena diferenza en función do sexo: o 24,0% dos nenos afirma que dispoñen de unha a dúas horas diarias, e o 24,8%, de dúas a tres horas; no caso das nenas, un 20,4% e un 16,7% respectivamente. Ambos grupos de idade afirman que dispoñen do sábado e o domingo para eles, nun 76,8%, no grupo de 6-9 anos, e nun 64,6%, no dos maiores. De novo se obté-

ñen diferencias, respecto ó sexo, no grupo de 10-14 anos, xa que aínda que nenos e nenas dispoñen da fin de semana completa, a porcentaxe volve a diminuír no caso das nenas, situándose nun 58,9%, fronte ó 70,6%, no caso de nenos.

As "actividades de ocio" que realizan con maior frecuencia os nenos de 6-9 anos durante a semana son: xogar cos amigos (46,1%), ve-la televisión (42,3%), ler (37,2%) e facer deporte (34,3%). Durante a fin de semana, xogar cos amigos (55,3%) e ve-la televisión (48,8%) son actividades que seguen a realizar, pero sitúan en terceiro lugar a práctica deportiva (41,1%). (Táboa 1.)

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DAS ACTIVIDADES REALIZADAS DURANTE A SEMANA E A FIN DE SEMANA. GRUPO 6-9 ANOS.

Táboa 1

Actividades	Durante a semana			Fin de semana		
	% Moito	%Ás veces	% Nunca	% Moito	%Ás veces	%Nunca
Salas de máquinas ou futbolíns	4,1	13,5	82,4	9,2	18,4	72,5
Ve-la televisión	42,3	47,3	10,4	48,8	44,7	6,5
Escoitar música	22,2	46,9	30,9	24,9	39,6	35,5
Ler	37,2	44,9	17,9	40,6	39,1	20,3
Facer deporte	34,3	38,9	26,8	41,1	31,4	27,5
Saír ó parque ou xardín	17,6	41,1	41,3	27,8	412,3	30,9
Traballos manuais	14,7	48,3	37,0	11,1	41,8	47,1
Ir ó cine	—	—	—	12,8	41,3	45,9
Xogar cos amigos/as	46,1	34,5	19,3	55,3	26,8	17,9
Xogar só/soa	19,3	34,8	45,9	17,1	30,0	52,9

Por sexos preséntanse as seguintes diferenzas: durante a semana, os nenos sitúan en terceiro lugar o deporte (45,2%) despois dos amigos (47,7%) e a televisión (47,5%); e as nenas, a lectura (35,9%), despois dos amigos (46,7%), e a televisión (36,4%), como pode observarse na Táboa 2.

Durante a fin de semana, as diferenzas son maiores: os nenos ven a televisión (54,3%), xogan cos amigos (53,0%) e fan deporte (52,5%); as nenas-xogan cos amigos (57,9%, ven a televisión (42,6%) e len (41,0%). (Táboa 3.) As nenas, en xeral, len máis cós nenos; a lectura aparece en terceiro lugar das súas

actividades, tanto durante a semana coma na fin de semana. Sen embargo, os nenos sitúana en cuarto lugar, e deixan o terceiro para o deporte. Os nenos ven tamén máis a televisión, que aparece en segundo lugar durante a semana, e no primeiro na fin de semana; as nenas sitúana, tanto durante a semana coma na fin semana, nun segundo lugar. Outro aspecto que cómpre salientar é a escasa práctica do deporte nas nenas de 6-9 anos, pois ocupa durante a semana un cuarto lugar con igual porcentaxe ca escoitar música (22,1%); durante a fin de semana ese cuarto lugar destínase a saír ó parque ou xardín (29,7%).

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DAS ACTIVIDADES REALIZADAS DURANTE A SEMANA, SEGUNDO O SEXO. NENOS 6-9 ANOS.

Táboa 2

Actividades	%Nenos			%Nenas		
	Moito	Ás veces	Nunca	Moito	Ás veces	Nunca
Salas de máquinas ou futbolíns	5,9	20,5	73,5	2,1	5,6	93,3
Ve-la televisión	47,5	43,4	9,1	36,4	51,8	11,8
Escoitar música	22,4	42,9	34,7	22,1	51,3	26,7
Ler	38,4	38,8	22,8	35,9	51,8	12,3
Facer deporte	45,2	32,9	21,9	22,1	45,6	32,3
Saír ó parque ou xardín	14,2	39,3	46,6	21,5	43,1	35,4
Traballos manuais	15,1	45,2	39,7	14,4	51,8	33,8
Xogar cos amigos/as	47,7	32,9	21,5	46,7	36,4	16,9
Xogar só/soa	23,3	28,3	48,4	14,9	42,1	43,1

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DAS ACTIVIDADES DE FIN DE SEMANA
SEGUNDO O SEXO. GRUPO 6-9 ANOS.

Táboa 3

Actividades	% Nenos			% Nenas		
	Moito	Ás Veces	Nunca	Moito	Ás veces	Nunca
Salas de máquinas ou futbolíns	13,2	27,4	59,4	4,6	8,2	87,2
Ve-la televisión	54,3	38,4	7,3	42,6	51,8	5,6
Escoitar música	26,5	33,3	40,2	23,1	46,7	30,3
Ler	40,2	37,4	22,4	41,0	41,0	17,9
Facer deporte	52,5	24,2	23,3	28,2	39,5	30,8
Saír ó parque ou xardín	26,0	42,9	40,0	12,3	40,5	47,2
Traballos manuais	10,0	42,9	40,0	12,3	40,5	47,2
Ir ó cine	14,6	39,3	46,1	10,8	43,6	45,6
Xogar cos amigos/as	53,0	28,8	18,3	57,9	24,6	17,4
Xogar só/soa	20,5	25,1	54,3	13,3	35,4	51,3

Centrándonos no grupo de maior idade, nenos de 10 a 14 anos, obtéñense diferenzas respecto ós máis pequenos. As actividades que realizan con maior frecuencia durante a semana son: o deporte (43,9%), o xogo cos amigos (37,1%) e a lectura (32,6%). Durante a fin de semana, o xogo cos amigos sitúase en primeiro termo (59,2%), e o deporte pasa a un segundo lugar (46,4%); a televisión ocupa o terceiro lugar (45,1%), seguida dunha nova actividade: escoitar música (44,2%). Xorden así dous cambios: o deporte ocupa un lugar máis destacado, e a

televisión vese desprazada pola lectura durante a semana, e por unha nova actividade: escoitar música. Durante a fin de semana, televisión e música substitúen á lectura. Por sexos, obsérvase como no grupo de 6-9 anos as nenas len máis cós nenos, sendo a lectura a súa principal actividade durante a semana (34,2%); pola contra, o 58,4% dos nenos sitúa o deporte en primeiro lugar, en segundo, o xogo cos amigos (44,7%) e en terceiro, a lectura (30,9%); as nenas sitúan en segundo lugar o deporte (30,2%), e no terceiro, o xogo cos amigos (29,8%). (Táboa 4.)

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DAS PRÁCTICAS SEMANAIS DO GRUPO
DE 10-14 ANOS, SEGUNDO O SEXO.

Táboa 4

Actividades	% Nenos			% Nenas		
	Moito	Ás veces	Nunca	Moito	Ás veces	Nunca
Salas de máquinas ou futbolíns	2,3	30,2	67,6	0,7	5,5	93,8
Ve-la televisión	23,7	69,8	6,5	19,6	75,3	5,1
Escoitar música	27,1	53,8	19,1	28,7	59,3	12,0
Ler	30,9	55,3	13,7	34,2	50,9	14,9
Saír ó parque ou xardín	6,5	37,0	56,5	3,6	44,0	52,4
Facer deporte	58,4	32,4	9,2	30,2	49,8	20,0
Afeccións, traballos manuais	15,6	48,1	36,3	16,7	50,5	32,7
Ir ó cine	3,4	37,8	58,8	2,9	38,2	58,9
Xogar cos amigos/as	44,7	45,0	10,3	29,8	50,5	19,6
Xogar só/soa	8,8	34,7	56,5	5,5	32,4	62,2
Ir ó bar ou cafetería	5,7	23,7	70,6	2,9	17,8	79,3

Nas prácticas de fin de semana, ambos sexos sitúan en primeiro lugar o xogo cos amigos (64,1% dos nenos, e 54,5% das nenas), en segundo e terceiro lugar os nenos sitúan o deporte (61,5%) e a televisión (47,7%); e as nenas, a música (49,1%) e a lectura (44,0%). Desaparece nelas a práctica deportiva, posiblemente por ser unha actividade fomentada e practicada nos centros, ben como educación física ben como activi-

dade extraescolar; persiste nos nenos, ós que lles gusta practicar deportes variados, mentres que a lectura resulta notablemente desprazada. (Táboa 5.)

Tras analizarlas diferentes actividades de ocio, cabe preguntarse cal é o "nivel de satisfacción" dos nosos escolares no seu tempo libre. Observamos que, de cada cen nenos de 6 a 9 anos, o 56,8% manifesta que ás veces se aburre, e non

se atopan diferencias entre ambos sexos: 56,5%, nos nenos, e 56,9%, nas nenas. No grupo de 10-14 anos, o 40,6% di estar moi satisfeito e un 40,4%, simplemente satisfeito. Obsérvanse diferencias segundo o sexo. Os nenos manifestan maior nivel de satisfacción cás nenas (o 44,7% dos nenos declárase moi satisfeito e o 41,8% das nenas, simplemente satisfeitos). Por idades, cómpre salientar que o grao de satisfacción vai diminuindo co aumento dos anos, posiblemente

debido a maiores esixencias e inquiredanzas.

Este estudio complementábase co realizado por García Señorán (1900) sobre a poboación adolescente. Para a recollida da información utilizouse un cuestionario aplicado a unha mostra de 690 alumnos, representativos dunha poboación total de 6.750 que cursaban B.U.P. e C.O.U (o procedemento seguido foi similar ó da anterior investigación).

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DAS PRÁCTICAS DE FIN DE SEMANA,
SEGUNDO O SEXO. GRUPO 10-14 ANOS.

Táboa 5

Actividades	% Nenos			% Nenas		
	Moito	Ás veces	Nunca	Moito	Ás veces	Nunca
Salas de máquinas ou futbolíns	14,1	47,7	38,2	2,9	14,5	82,5
Ve-la televisión	47,7	46,9	5,3	42,2	54,2	3,6
Escoitar música	40,8	46,9	12,2	49,1	42,5	8,4
Ler	30,5	51,5	17,9	44,0	42,2	3,8
Saír ó parque ou xardín	29,8	43,1	27,1	27,6	47,3	25,1
Facer deporte	61,5	32,8	5,7	32,0	53,5	14,5
Afeccións, traballos manuais	19,8	43,9	36,3	18,2	49,8	32,0
Ir ó cine	18,3	61,5	20,2	13,1	60,0	26,9
Xogar cos amigos/as	64,1	29,4	6,5	54,5	37,5	8,0
Xogar só/soa	11,5	35,5	53,1	7,6	25,1	67,3
Ir ó bar ou á cafetería	16,8	38,5	44,7	10,2	36,7	53,1.

O 32,8% dos adolescentes afirma que dispón, pola semana, de dúas a tres horas de tempo libre; o que demostra que este aumenta coa idade, tal como se constataba no estudio anterior. Tamén neste caso seobsérvan diferencias respecto ó sexo, e son igualmente os nenos os que dispoñen dunha maior cantidade de tempo, pois un 40,61% afirma que pode dispoñer de dúas a tres horas; pola contra, a maioría das nenas (37,84%) sinala que practicamente non dispón de tempo libre.

As “actividades de tempo libre” que con maior frecuencia realizan diariamente os adolescentes son: estar na ca-

sa, escoita-la radio ou ve-la televisión (75,72%), estar cos amigos (72,94%). ler (61,27%) e facer deporte (51,16%). Por sexos, obsérvase que o 75,63% dos nenos e o 76,01% das nenas sitúan en primeiro termo estar na casa, escoita-la radio e ve-la televisión; en segundo lugar, estar cos amigos (70,81%, os nenos, e 75,93%, as nenas). A actividade que sitúan en terceiro lugar marca as principais diferencias: o 61,42% dos nenos practica o deporte, e o 40,86% das nenas, a lectura. (Táboa 6.)

Durante a fin de semana, o 81,22% dos nenos e o 81,76% das nenas están cos amigos; situando en segundo

DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL DO TOTAL DAS ACTIVIDADES REALIZADAS POLOS ADOLESCENTES DURANTE A SEMANA E SEGUNDO O SEXO.

Táboa 6

Actividades	% Total	% Rapaces	% Rapazas
Ir a bares,cafeterías,pubs	15,03	14,72	15,54
Salóns de máquinas,futbolíns	11,71	18,53	2,70
Ir ó cine,teatro,espectáculos	13,44	14,47	11,82
Estar na casa,escoita-la radio,ve-la televisión	75,72	75,63	76,01
Discoteca,baile	6,94	8,63	4,73
Ler(xornais, libros, revistas)	61,27	59,14	40,86
Estar cos amigos	72,94	70,81	75,93
Afeccións,traballos manuais	28,87	27,92	15,93
Facer deporte	51,16	61,42	37,84

DISTRIBUCIÓN DAS ACTIVIDADES DE TEMPO LIBRE REALIZADAS DURANTE AS FINS DE SEMANA POLOS ADOLESCENTES, SEGUNDO O SEXO.

Táboa 7

Actividades	% Rapaces	% Rapazas
Ir a bares, cafeterías	59,64	63,28
Salas de máquinas, futbolíns	32,99	13,85
Ir ó cine, teatro, espectáculos	48,98	57,09
Estar na casa, escoita-la radio, ve-la televisión	59,64	67,91
Discoteca, baile	52,54	64,53
Ler(xornais, libros, revistas)	53,55	54,39
Estar con amigos	81,22	81,76
Afeccións, traballos manuais	44,67	20,39
Facer deporte	70,05	34,80

lugar, o 70,05% dos nenos o deporte, e o 67,91% das nenas, estar na casa, escoita-la radio e ve-la televisión; esta actividade pasa a un terceiro lugar para os nenos, xunto coa súa presenza bares e cafeterías, cun 59,64% para ambas actividades, e un 52,54% que frecuenta discotecas e bailes, que son sinaladas en terceiro lugar polo 64,53% das nenas, seguido dun 63,28% que frecuenta bares e cafeterías. Obsérvase unha tendencia, coa idade, a ocios pasivos ou de carácter recreativo. As diferencias máis acentuadas respecto a actividades de ocio, en función do sexo, márcanas a actividade de salóns de máquinas, apuntada polo 18,53% dos nenos durante a semana, e polo 32,99% a fin de

semana, fronte ó 2,70% e 13,85% das nenas, respectivamente. (Táboa7.)

Respecto ó grao de "satisfacción" no emprego do tempo libre na adolescencia, son tamén os nenos (58,63%) os que manifestan estar máis satisfeitos, fronte ó 39,93% das rapazas, que declaran nun 42,95% sentirse pouco satisfeitos.

En resumo, os resultados presentados amósannos, por unha banda, un interese pola actividade lúdica, pola participación activa e pola relación cos iguais; e, por outra, a existencia de actividades pasivas e pouco creativas, que

ocupan gran parte do tempo libre dos nosos nenos e adolescentes. É necesario, polo tanto, planifica-los ocios desde a infancia, utilizando o seu interese pola actividade, e tamén potencia-las actividades motoras e creativas que axuden ó desenvolvemento persoal. Neste sentido, pódese falar dunha educación para o ocio, que, como sinala Leif (1992), debe favorecer-lo adestramento da elección e das actividades que se van desenvolver.

A escola debe impoñerse a obriga de abrir ó neno e ó adolescente tódalas posibles vías para o seu desenvolvemento integral, a través de actividades e accións acordes coas súas propias motivacións e experiencias. Neste sentido, López Andrada, Ibáñez, Martínez y Menchen (1982), fálannos da necesidade de “espertar intereses”, ofrecendo ó educando unha ampla gamma de actividades que estimulen as diferentes posibilidades de autorrealizarse, “crear hábitos”, motivándoo para que cultive as súas afeccións, “desenvolve-la conciencia crítica”, estimulándoo para que xulgue os feitos por el mesmo, “fomenta-la creatividade” e “estimula-la liberdade e a responsabilidade”.

BIBLIOGRAFÍA

- Coleman, J.C. (1985): *Psicología de la adolescencia*, Madrid, Morata.
- Cuenca, M. (1984): *Educación para el ocio. Actividades escolares*, Madrid, Cíncel.
- Dumazedier, J. (1964): *Hacia una división del ocio*, Barcelona, Fontanella.
- Elkonin, D.B. (1980): *Psicología del juego*, Madrid, Pablo del Río.
- Fernández Pellitero, M. (1980): “Educador del ocio y tiempo libre, profesión urgente”, *Educadores*, 22 (110), 701-706.
- García García, I. (1986): *Ocio y salud*, Madrid, Ministerio de Sanidad y Consumo.
- García Señorán, M.M. (1990): *Educación para la salud: los años adolescentes: Educación para el ocio y tiempo libre*, Tesina de Licenciatura, Universidad de Santiago.
- Gesell, A. (1985): *El niño de 9 y 10 años*, Barcelona, Paidós.
- Gete-Alonso, E. (1987): *Tiempo de ocio*, Barcelona, Plaza & Janés.
- Leif, J. (1992): *Tiempo libre y tiempo para uno mismo. Un reto educativo y cultural*, Madrid, Narcea.
- Liebert, R. (1976): *La televisión y los niños*, Barcelona, Edición 31.
- López Andrada, B., R. Ibáñez, J. Martínez, e F. Menchen, (1992): *Tiempo libre y Educación*, Madrid, Escuela Española.
- Moor, P. (1981): *El juego en la educación*, Barcelona, Herder.
- Munné, F. (1980): *Psicosociología del tiempo libre*, México, Trillas.
- Osterrietch, P. (1984): *Psicología del juego infantil*, Madrid, Morata.
- Pedró, F. (1984): *Ocio y tiempo libre ¿Para qué?*, Barcelona, Humanitas.
- Puig, J., e J. Trilla, (1987): *La pedagogía del ocio*, Barcelona, Laertes.
- Volpi, D. (1971): *Familia y tiempo libre*, Madrid, Ediciones Paulatinas.
- Weber, E. (1969): *El problema del tiempo libre. Estudio antropológico y pedagógico*, Madrid, Editora Nacional.